

ром або актом цивільного законодавства. Особа не може бути примушена до дій, вчинення яких не є обов'язковим для неї. Особа може бути звільнена від цивільного обов'язку або його виконання у випадках, встановлених договором або актом цивільного законодавства.

У п. 7 постанови Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади» зазначено, що не допускається постановлення рішень, що передбачають неправомірне обмеження публічної компетенції державних органів, їх посадових чи службових осіб. Не допускається також постановлення рішень, які зобов'язують до вчинення дій, які не є обов'язковими за законом⁴.

Отже, ухвалюючи рішення про дострокове стягнення із банків, у яких введено мораторій, депозитних вкладів, суди таким чином не лише обмежують дію постанов Правління Нацбанку, втручаючись цим у компетенцію останнього, а й своїми рішеннями про задоволення позову зобов'язують комерційні банки до дій, вчиняти які їм згідно із законом прямо заборонено. Таким чином, суди зобов'язують комерційні банки, в яких призначено тимчасову адміністрацію і введено мораторій, до вчинення незаконних дій, що є неприпустимим.

Крім того, будь-яке рішення суду про задоволення позову є обов'язковим до виконання. Проте в силу прямої вказівки у ст. 85 Закону України «Про банки і банківську діяльність», де передбачено, що забороняється стягнення на підставі виконавчих документів та інших документів, за якими здійснюється стягнення відповідно до законодавства України, таке рішення суду в примусовому порядку державним виконавцем виконане бути не може, тому що це прямо заборонено законом, що є неприпустимим для судового рішення.

Викладені аргументи, на нашу думку, є більш переконливими, ніж мотивування рішень судів. Безумовно, тут не обійшлося без колізій у законодавстві, які потребують якнайскорішого усунення.

Аналіз питань, які виникають при застосуванні норм ЦПК України, що регулюють провадження у цивільній справі до судового розгляду та проведення попереднього судового засідання

А. С.Олійник,
кандидат юридичних наук,
суддя Апеляційного суду м. Києва

Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ст. 1 ЦПК України).

⁴ Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 року № 8 // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 6 (82). – С. 2–6.

Ці завдання цивільного судочинства вирішуються судом на стадіях цивільного процесу.

Глава 3 розділу III «Проведення у справі до судового розгляду» ЦПК України регулює проведення у справі до судового розгляду.

Проведення у справі до судового розгляду відповідно до положень чинного ЦПК України є другою обов'язковою стадією цивільного процесу. У ЦПК України 1963 року ця стадія називалася підготовкою справи до судового розгляду.

На відміну від положень ЦПК України 1963 року в чинному ЦПК України запроваджено нові підходи до правового регулювання підготовки справи до судового розгляду.

Із положень ст. 130 ЦПК України випливає, що зміст стадії проведення у справі до судового розгляду полягає в підготовці справи до судового розгляду. У науковій літературі вказану стадію цивільного процесу також називають підготовкою справи до судового розгляду.

Проведення у справі до судового розгляду або підготовка справи до судового розгляду – це самостійна частина проведення у суді першої інстанції, яка складається із сукупності процесуальних дій суду та осіб, які беруть участь у справі, спрямованих на забезпечення правильного і швидкого (своєчасного) розгляду справи.

Системне тлумачення положень глави 3 розділу III ЦПК України дає підстави стверджувати, що окремі процесуальні дії щодо підготовки справи до судового розгляду можуть вчинятися судом як до, так і після закінчення попереднього судового засідання (наприклад, забезпечення позову, забезпечення доказів).

Зазначена стадія цивільного процесу розпочинається з моменту постановлення ухвали про відкриття проведення у справі (частина четверта ст. 122 ЦПК України) та триває до постановлення суддею ухвали про призначення справи до судового розгляду (частина перша ст. 156 ЦПК України).

Таким чином, підготовка справи до судового розгляду не зводиться лише до процесуальних дій суду та інших осіб, які беруть участь у справі, вчинених у попередньому судовому засіданні.

На виконання завдання Верховного Суду України аналіз питань, що виникають при застосуванні норм ЦПК України, що регулюють проведення у цивільній справі до судового розгляду та проведення попереднього судового засідання, проводиться на підставі справ про усиновлення та позбавлення батьківських прав, надісланих місцевими судами м.Києва для узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми, а також вибірково на аналізі тих справ, які надійшли до Апеляційного суду м. Києва у зв'язку з поданими апеляційними скаргами на рішення суду першої інстанції.

У зазначеному аналізі звертається увага на питання, які найчастіше виникають у суддів під час підготовки справи до судового розгляду.

Попереднє судове засідання

Попереднє судове засідання є новелою в цивільному процесі. На практиці найбільше питань виникає саме щодо процесуального порядку проведення попереднього судового засідання.

Попереднє судове засідання має свою мету та особливості проведення.

Відповідно до частини першої ст. 130 ЦПК України попереднє судове засідання проводиться з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи.

З боку суддів відгуки щодо запровадження попереднього судового засідання різноманітні. Серед суддів місцевих судів часто ці відгуки є негативними, що зумовлено недосконалістю врегульованої законом процедури попереднього судового засідання, і як наслідок, низкою проблемних питань, які виникають на практиці. Крім того, велике навантаження на місцеві суди також негативно впливає на дотримання суддями положень ЦПК України щодо проведення попереднього судового засідання.

Проте, незважаючи на негативні відгуки з боку суддів, не можна не погодитися з тим, що попереднє судове засідання спрямоване на оптимізацію та раціоналізацію цивільного процесу, окремих судових процедур. Зазначене нововведення є спеціальною процедурою, яка повністю узгоджується з доктриною принципів цивілістичного процесу, передусім таких, як диспозитивність і змагальність¹.

Дотримання вимог ЦПК України щодо проведення попереднього судового засідання забезпечує належну підготовку справи до судового розгляду, можливість закінчити розгляд справи у попередньому судовому засіданні в тих випадках, коли спір можна вирішити на стадії провадження у справі до судового розгляду, та недоцільно її розглядати на стадії судового розгляду.

На жаль, на практиці переважно проведення попереднього судового засідання є формальним, без досягнення мети його проведення, а це в свою чергу призводить до порушення строків розгляду справи та впливає на якість її розгляду.

Обов'язковість проведення попереднього судового засідання. За інформацією районних судів м. Києва, отриманою на запит Апеляційного суду м. Києва щодо проблемних питань, які виникають на стадії провадження у справі до судового розгляду, встановлено, що в суддів виникає питання стосовно обов'язкового проведення попереднього судового засідання у цивільних справах, особливо у справах окремого провадження.

Відповідно до частини сьомої ст. 130 ЦПК України попереднє судове засідання є обов'язковим для кожної справи, за винятком випадків, встановлених цим Кодексом.

Щодо обов'язкового проведення попереднього судового засідання у справах позовного провадження, то особливих проблем на практиці не виникає, оскільки із проаналізованих справ вбачається, що в позовному провадженні у всіх справах судді призначають попереднє судове засідання.

Із положень ст. 130 ЦПК України впливає, що попереднє судове засідання проводиться у всіх справах позовного провадження, незважаючи на те, що справа є нескладною.

Що ж стосується справ окремого провадження, то судова практика є неоднаковою.

Наприклад, судді Печерського районного суду м. Києва у справах окремого провадження, за винятком тих, в яких встановлено скорочені строки їх розгляду, з

¹ *Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: Монографія / В.В. Комаров, В.І. Тертишніков, В.В. Баранкова та ін.; за заг. ред. професора В.В. Комарова. – Х.: Харків юридичний, 2008. – С. 304.*

урахуванням положень частини третьої ст. 235 ЦПК України проводять попереднє судове засідання.

На думку суддів Деснянського районного суду м. Києва, проведення попереднього судового засідання у справах окремого провадження не передбачається, оскільки відповідно до частини першої ст. 130 ЦПК України попереднє судове засідання проводиться з метою з'ясування можливості **врегулювання спору** до судового розгляду. В окремому провадженні не вирішуються спори, а розглядаються питання про наявність або відсутність фактів або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Наприклад, у справі за заявою П., заінтересовані особи – Служба у справах дітей Солом'янської районної у м. Києві державної адміністрації, П., Відділ реєстрації актів цивільного стану Солом'янського районного управління юстиції у м. Києві про усиновлення неповнолітньої дитини, суддя Солом'янського районного суду м. Києва 27 лютого 2008 року відкрив провадження у справі та призначив справу до розгляду в судовому засіданні, попереднє судове засідання не призначалося.

Суддя Печерського районного суду м. Києва 10 квітня 2008 року постановила ухвалу про відкриття провадження у справі за заявою Ш.І., заінтересована особа – Орган опіки та піклування Печерського району м. Києва про усиновлення малолітніх дітей та призначила судове засідання, попереднє судове засідання не призначалося.

Частина сьома ст. 130 ЦПК України не визначає ті випадки в конкретних цивільних справах окремого провадження, в яких попереднє судове засідання не проводиться.

Згідно із частиною третьою ст. 235 ЦПК України справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Інші особливості розгляду цих справ встановлені цим розділом.

На нашу думку, вирішуючи питання про необхідність проведення попереднього судового засідання, необхідно враховувати, що в окремих справах окремого провадження встановлено стислі строки їх розгляду, а саме: у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку (ст. 281 ЦПК України), про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу (ст. 285 ЦПК України), про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб (ст. 285 ЦПК України).

З огляду на стислі строки розгляду зазначених справ, проведення попереднього судового засідання є недоцільним та неможливим. Справи про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу, про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб, є тими винятками, на які вказано у частині сьомій ст. 130 ЦПК України.

В інших випадках законодавець вказує на необхідність проведення підготовчих дій у справах окремого провадження: у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи (ст. 239 ЦПК України), про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою (ст. 248 ЦПК України), про усиновлення (ст. 253 ЦПК України).

З огляду на системне тлумачення положень статей 130, 235 та положень розділу IV «Окреме провадження» ЦПК України вважаємо, що у тих справах

Цивільне право та цивільний процес

окремого провадження, в яких законодавець не вказує на проведення підготовчих дій, і (або) які не розглядаються в скорочені строки, має проводитися попереднє судове засідання.

У справах за скаргами на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця (частина перша ст. 386 ЦПК України) з урахуванням того, що скарга має бути розглянута у десятиденний строк, також проведення попереднього судового засідання є недоцільним та неможливим.

Не проводиться попереднє судове засідання і у справах про визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні.

На практиці також виникає питання щодо обов'язковості проведення попереднього судового засідання після скасування ухваленого судового рішення. Із особистого досвіду автора цього аналізу відомо, що з цього питання існують різні погляди суддів, як і різною є судова практика: одні судді в такому випадку проводять попереднє судове засідання, інші – ні. Необхідно відмітити, що майже трирічна практика застосування ЦПК України свідчить про зміну підходу до проведення попереднього судового засідання після скасування рішення суду апеляційною чи касаційною інстанцією з направленням справи на новий розгляд, а саме: судді проводять попереднє судове засідання в такому випадку.

Висновки і мотиви, з яких скасовані рішення, є обов'язковими для суду першої інстанції при новому розгляді справи (частина друга ст. 311 ЦПК України).

Висновки і мотиви суду касаційної інстанції, з яких скасовані рішення, є обов'язковими для суду першої чи апеляційної інстанції при повторному розгляді справи (частина четверта ст. 338 ЦПК України).

Аналізуючи підстави для скасування рішення і передачі справи на новий розгляд після перегляду судового рішення відповідно апеляційною чи касаційною інстанцією, а саме: 1) справу розглянуто неповноважним суддею або складом суду; 2) рішення ухвалено чи підписано не тим суддею, який розглядав справу; 3) справу розглянуто за відсутності будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, належним чином не повідомлених про час і місце судового засідання; 4) суд вирішив питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі; 5) суд розглянув не всі вимоги і цей недолік не був і не міг бути усунений ухваленням додаткового рішення судом першої інстанції; 6) справу розглянуто з порушенням правил виключної підсудності (статті 311, 338 ЦПК України), можна дійти висновку, що після скасування судового рішення необхідним є з'ясування складу осіб, які братимуть участь у справі, які у свою чергу мають право та зобов'язані подати свої докази чи повідомити про них суд до або під час попереднього судового засідання, з'ясування доказів, якими кожна сторона обґрунтуватиме свої доводи та заперечення щодо невизнаних обставин, вирішення клопотань осіб, які беруть участь у справі та вчинення інших дій, необхідних для розгляду справи. Таким чином, з урахуванням стадійності цивільного процесу, того факту, що після скасування рішення суду та передачі справи на новий розгляд до суду першої інстанції змінюється склад суду, після скасування судового рішення відповідно апеляційною чи касаційною інстанцією з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції, необхідним є призначення попереднього судового засідання.

Відповідно до частини сьомої ст. 130 ЦПК України винятками із загального правила щодо обов'язковості проведення попереднього судового засідання є також перегляд рішення суду у зв'язку із нововиявленими обставинами, оскільки

у цьому випадку справа переглядається на іншій самостійній стадії цивільного процесу тим судом, який ухвалив судові рішення. Цій стадії обов'язково передують стадія провадження у справі до судового розгляду (за винятком наказного провадження).

Строк проведення попереднього судового засідання. Відповідно до ст. 129 ЦПК України попереднє судове засідання повинно бути призначено і проведено протягом одного місяця з дня відкриття провадження у справі.

Встановлення граничного строку для призначення і проведення попереднього судового засідання є новелою в ЦПК України, оскільки ЦПК України 1963 року не встановлював строки прийняття заяви до розгляду судом.

Згідно із частиною першою ст. 157 ЦПК України суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів – одного місяця.

Неузгодженими є положення ст. 129 ЦПК України щодо строку проведення і призначення попереднього судового засідання та ст. 157 ЦПК України щодо строків розгляду справ, зокрема про поновлення на роботі та про стягнення аліментів, які розглядаються протягом одного місяця з дня відкриття провадження у справі.

З урахування викладеного суди повинні звертати увагу на викладене та призначати попереднє судове засідання з урахуванням дотримання строків розгляду справ про поновлення на роботі та стягнення аліментів, що в свою чергу не є розв'язанням проблеми дотримання строків розгляду справи.

Наприклад, 25 вересня 2007 року суддя Печерського районного суду м. Києва постановила ухвалу про відкриття провадження у справі за позовом Резніченка М.І. до Міністерства охорони здоров'я України, третя особа – Медичний центр «Медики-Чорнобилю» про поновлення на роботі та призначила попереднє судове засідання на 22 жовтня 2007 року.

22 жовтня 2007 року у цій справі проведено попереднє судове засідання. Із протоколу попереднього судового засідання встановлено, що суд на місці ухвалив: «Закінчити проведення попереднього розгляду справи та призначити справу в судове засідання на 23 листопада 2007 року».

Таким чином, у зазначеній справі судом порушено строки розгляду справи відповідно до вимог ст. 157 ЦПК України.

Необхідно звернути увагу, що через велике навантаження на суддів місцевих судів не завжди є можливим призначення попереднього судового засідання у визначений ЦПК України строк – у місячний строк і, як правило, справа призначається на максимально визначений законом строк, тобто на кінець місяця з дня відкриття провадження у справі, що в свою чергу призводить до порушення строків розгляду справи.

Наслідки неявки сторін у попереднє судове засідання та підстави його відкладення. Згідно із частиною восьмою ст. 130 ЦПК України за заявою однієї або обох сторін про неможливість явки до суду проведення попереднього судового засідання може бути відкладено, якщо причини неявки буде визнано судом поважними.

У разі неявки у попереднє судове засідання сторони без поважних причин або неповідомлення нею причин неявки з'ясування обставин у справі проводиться на підставі доказів, про подання яких було заявлено до або під час попе-

реднього судового засідання. У подальшому прийняття інших доказів залежить від поважності причин, через які вони були подані несвоєчасно (частина дев'ята ст. 130 ЦПК України).

На практиці у суддів виникає питання, як повинен діяти суд, коли позивач не з'явився в попереднє судове засідання, але просив суд відкласти розгляд справи, не зазначаючи про причини неявки, або суд визнав причини неявки неповажними? Як діяти суду, якщо у попереднє судове засідання не з'явилися обидві сторони? Чи можна вважати попереднє судове засідання таким, що відбулося, якщо в судове засідання не з'явилися обидві сторони? На думку суддів, потребує роз'яснення питання, яка кількість перерв, яка допускається у попередньому судовому засіданні, якщо існують об'єктивні обставини, за яких суд фактично має визнати причини неявки сторони поважними, наприклад, у разі хвороби однієї із сторін, тривалої відпустки сторони на території України, пред'явлення зустрічного позову.

Відповідно до частини другої ст. 130 ЦПК України попереднє судове засідання проводиться суддею за участю сторін та інших осіб, які беруть участь у справі.

Із положень частини восьмої ст. 130 ЦПК України випливає, що суд може **відкласти розгляд справи** лише за заявою однієї сторони або обох сторін, а неявка у попереднє судове засідання інших осіб, які беруть участь у справі: третьої особи, представника сторін та третіх осіб не є підставою для відкладення розгляду справи.

Із змісту положень частин восьмої і дев'ятої ст. 130 ЦПК України можна дійти висновку, що суд має право відкласти попереднє судове засідання лише один раз і лише у разі поважної неявки сторони. Інших випадків відкладення попереднього судового засідання ст. 130 ЦПК України не передбачає, як і не дає відповіді на ті питання, які виникають у судовій практиці.

Визначені частиною восьмою ст. 130 ЦПК України підстави відкладення попереднього судового засідання на практиці викликають труднощі, оскільки виникають ситуації, коли є доцільним і необхідним відкласти попереднє судове засідання з метою узгодження умов мирової угоди чи вирішення спору мирним шляхом, у зв'язку з бажанням позивача уточнити позовні вимоги та бажанням відповідача пред'явити зустрічний позов у разі неможливості вчинити ці процесуальні дії у призначеному попередньому судовому засіданні.

На практиці виникають питання: чи визначені частиною восьмою ст. 130 ЦПК України підстави відкладення попереднього судового засідання мають вичерпний характер, чи підлягають застосуванню положення ст. 169 ЦПК України?

На нашу думку, підстави відкладення попереднього судового засідання, визначені частиною восьмою ст. 130 ЦПК України, не можна розглядати як вичерпні.

Оскільки ст. 130 ЦПК України передбачає проведення попереднього судового засідання з додержанням загальних правил встановлених для судового розгляду, з винятками встановленими главою, яка регулює провадження у справі до судового розгляду, то видається, що при вирішенні судом питання про відкладення попереднього судового засідання можуть застосовуватися і положення п.п. 1, 4 частини першої ст. 169 ЦПК України, а саме: неявки в судове засідання однієї із сторін або будь-кого з інших осіб, які беруть участь у справі, про яких нема відомостей, що їм вручені судові повістки; якщо суд визнає потрібним, щоб

сторона, яка подала заяву про розгляд справи за її відсутності, дала особисті пояснення. Викликати позивача або відповідача для особистих пояснень можна і тоді, коли у справі беруть участь їх представники.

Аналіз тих цивільних справ, які було вивчено в процесі проведення цього аналізу, свідчить, що у переважній більшості справ попереднє судове засідання проводилося без відповідача, якому навіть не направлялися судові повістки про виклик у попереднє судове засідання, а також за відсутності відомостей про вручення йому повістки.

Наприклад, у справі за позовом прокурора Деснянського району м. Києва в інтересах неповнолітньої Авраменко Ю.С. до Авраменко Т.О., Авраменка С.М., третя особа – Служба у справах неповнолітніх Деснянської районної у м. Києві державної адміністрації про позбавлення батьківських прав, суддя Деснянського районного суду м. Києва 12 листопада 2007 року провела попереднє судове засідання без участі відповідачів. Із матеріалів справи вбачається, що в суду були відомості про вручення повістки С.М. Авраменку та відсутні такі відомості щодо Т.О. Авраменко. У попереднє судове засідання з'явилася лише представник органу опіки та піклування.

Суддя Шевченківського районного суду м. Києва у справі за позовом Гуцало В.А. до Макаренко І.В., третя особа – Орган опіки та піклування Святошинської районної у м. Києві державної адміністрації про позбавлення батьківських прав 30 липня 2007 року провела попереднє судове засідання з участю позивача та представника органу опіки та піклування, без участі відповідача, але у справі відсутні відомості про вручення йому повістки.

Суддя Шевченківського районного суду м. Києва 8 травня 2007 року провела попереднє судове засідання у справі за позовом Служби у справах неповнолітніх Шевченківської районної у м. Києві державної адміністрації в інтересах Павлюк О.О. до Павлюк І.А., третя особа – прокуратура Шевченківського району м. Києва про позбавлення батьківських прав без участі відповідача, від якого не було відомостей про вручення повістки. У попередньому судовому засіданні суд поставив на обговорення питання про можливість проведення попереднього судового засідання без участі відповідача, «від якого не повернулись відомості про вручення повістки».

Вважаємо, що у разі відсутності у суду відомостей про вручення повістки як позивачу, так і відповідачу суд не може проводити попереднє судове засідання, оскільки за загальним правилом ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про час і місце розгляду своєї справи (частина друга ст. 6 ЦПК України). Крім того, можливо б відповідач, знаючи про дату та місце попереднього судового засідання, виявив бажання з'явитися у це засідання, а суд на виконання вимог ст. 130 ЦПК України з'ясував заперечення проти позову та з'ясував, якими доказами відповідач обґрунтовуватиме свої заперечення проти позову.

Наприклад, у справі за позовом Михалюк С.В. до Михалюка О.С., третя особа – Служба у справах неповнолітніх Шевченківської районної у м. Києві державної адміністрації про позбавлення батьківських прав суддя Шевченківського районного суду м. Києва 13 липня 2006 року постановив ухвалу про відкриття провадження у справі та призначив попереднє судове засідання на 21 липня 2006 року.

21 липня 2006 року попереднє судове засідання проведено без участі сторін, у матеріалах справи відсутні відомості про вручення повісток сторонам. По

Цивільне право та цивільний процес

закінченні попереднього судового засідання суд постановив ухвалу про призначення справи, в якій, зокрема, зазначено, що «з'ясовано відсутність можливості врегулювання спору сторін до судового розгляду, з метою забезпечення правильного та швидкого вирішення справи, суд: уточнив позовні вимоги, вирішив питання про склад осіб, які братимуть участь у справі; визначив факти, які необхідно встановити для вирішення спору і які з них визнаються кожною особою, а які підлягають доказуванню».

Водночас у протоколі попереднього судового засідання зазначено: «Суд з власної ініціативи ухвалив слухати попереднє с/з без участі сторін. Суд оголошує матеріали справи, та досліджує їх. Суд видаляється до нарадчої кімнати, по виходу з якої оголошує ухвалу, попереднє с/з оголошено закритим о 11.30».

У конкретній справі виникають запитання: як суд без участі відповідача встановив факти, які ним визнаються, оскільки заперечення на позов та письмові докази було подано відповідачем після проведення попереднього судового засідання; яким чином суд без участі сторін з'ясував відсутність можливості врегулювання спору до судового розгляду; яким чином суд уточнив позовні вимоги?

У конкретному випадку суд формально провів попереднє судове засідання без досягнення тієї мети, яка визначена ЦПК України, а саме: з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду та забезпечення правильного і швидкого вирішення справи, що підтверджується і матеріалами справи. Так, перше судове засідання було відкладено через неявку позивача, а друге – у зв'язку з клопотанням представника органу опіки та піклування про необхідність надати докази.

На нашу думку, з урахуванням положень частини другої ст. 6, статей 74, 76, 130, 169 ЦПК України неявка сторін у судове засідання, від яких немає відомостей про вручення повістки, не дає підстав суду проводити попереднє судове засідання.

На практиці виникають питання, чи потрібно здійснювати виклик сторони шляхом повідомлення у пресі про дату проведення попереднього судового засідання.

На нашу думку, у тих випадках, коли місце проживання (перебування чи роботи) відповідача позивачеві невідоме, навіть після звернення останнього до адресного бюро або органів внутрішніх справ (частина дев'ята ст. 74 ЦПК України), суд може викликати відповідача у попереднє судове засідання через оголошення у пресі, оскільки попереднє судове засідання проводиться з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК України (частина одинадцята ст. 130 ЦПК України). Проте надалі виклик відповідача у судове засідання необхідно повторити шляхом оголошення у пресі.

Чи може суд провести попереднє судове засідання без участі сторони (сторін), від яких є відомості, що їм вручені судові повістки?

Враховуючи положення частин восьмої і дев'ятої ст. 130 ЦПК України, суд може провести попереднє судове засідання без участі сторони, яка належним чином повідомлена про час і місце попереднього судового засідання, якщо від неї не надійшло письмового повідомлення про неможливість явки до суду.

Відповідно до частини другої ст. 130 ЦПК України попереднє судове засідання проводиться суддею за участю сторін та інших осіб, які беруть участь у справі.

Для врегулювання спору до судового розгляду суд з'ясовує: чи не відмовляється позивач від позову, чи визнає позов відповідач, чи не бажають сторони

укласти мирову угоду або передати справу на розгляд третейського суду (частина третя ст. 130 ЦПК України).

Відповідно до частини шостої ст. 130 ЦПК України, якщо спір не врегульовано у порядку, визначеному частиною третьою цієї статті, суд: уточнює позовні вимоги або заперечення проти позову.

Уточнення позовних вимог або заперечень проти позову можливе за участі сторін у попередньому судовому засіданні й надає можливість суду визначити характер спірних правовідносин сторін, зміст їх правових вимог та матеріальний закон, що регулює спірні правовідносини.

На підставі вимог і заперечень сторін суд визначає факти, які необхідно встановити для вирішення спору і які з них визнаються кожною стороною, а які підлягають доказуванню, а також склад осіб, які братимуть участь у справі.

Лише з участю сторін суд може з'ясувати, якими доказами кожна сторона обґрунтовуватиме свої доводи чи заперечення щодо невизнаних обставин, та встановлює строки їх подання.

Проведення судом попереднього судового засідання без участі сторін не забезпечує досягнення його мети, визначеної частиною першою ст. 130 ЦПК України.

У науковій літературі висловлюється думка про те, що за відсутності обох сторін попереднє судове засідання має розцінюватися таким, що не відбулось².

Відповідно до частини дев'ятої ст. 130 ЦПК України суд може відкласти попереднє судове засідання **у разі неявки** у попереднє судове засідання **сторони** без поважних причин або неповідомлення нею причин неявки.

Водночас необхідно брати до уваги, що з урахуванням змагального цивільного процесу участь сторін у попередньому судовому засіданні залежить від їх волевиявлення.

Отримання повістки про час і місце проведення попереднього судового засідання без повідомлення суду про причини неявки може свідчити про байдужість сторони щодо майбутнього судового рішення. Можна припустити і ситуацію, коли сторони, які отримали повідомлення про призначене попереднє судове засідання, направили суду повідомлення про причини неявки чи висловили своє прохання проводити попереднє судове засідання без них, але останнє отримано судом після проведення попереднього судового засідання.

Правильним було б у таких випадках на перший раз відкладати попереднє судове засідання, проте відповідної підстави відкладення вказаного засідання не визначено ЦПК України, що також свідчить про недосконалість правової регламентації проведення попереднього судового засідання.

Водночас законодавець з метою стимулювання сторін до участі у попередньому судовому засіданні, а також до активної поведінки в процесі доказування встановив правило про обов'язок подання доказів сторонами чи повідомлення про них суд до або під час попереднього судового засідання (ст. 131 ЦПК України).

Системне тлумачення положень частин першої, другої, третьої та шостої ст. 130 ЦПК України дає підстави дійти висновку, що неявка сторін у попереднє судове засідання означає, що останнє не відбулося. Проте виникають питання,

² Фурса С.Я., Щербак С.В., Євтушенко О.І. Цивільний процес України: Проблеми і перспективи: Наук.-практ. посібник. – К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2006. – С. 50.

Цивільне право та цивільний процес

якщо у попереднє судове засідання з'явилися інші особи, які беруть участь у розгляді справи, то чи зобов'язаний суд вирішувати питання про витребування доказів та виклик свідків, про проведення експертизи, залучення до участі спеціаліста, перекладача, особи, яка надає правову допомогу, або про судові доручення щодо збирання доказів (п. 5 частини шостої ст. 130 ЦПК України), вирішувати питання про вжиття заходів забезпечення позову (частина сьома ст. 130 ЦПК України)? Якщо визнати попереднє судове засідання таким, що не відбулося, то суд повинен відкласти попереднє судове засідання чи призначити нову дату його проведення, як процесуально оформити проведення попереднього судового засідання? На ці питання ЦПК України відповіді не дає. На ці питання повинен дати відповідні роз'яснення Верховний Суд України.

Водночас вважаємо, що шляхом роз'яснення процесуального закону Верховним Судом України неможливо заповнити всі прогалини закону, а тому необхідно вносити зміни до ЦПК України з метою чіткої регламентації порядку проведення попереднього судового засідання.

ЦПК України визначає, що попереднє судове засідання може бути відкладено, і не передбачає оголошення перерви.

Проте на практиці судді часто оголошують перерву у зв'язку з неявкою сторін, необхідністю надання ними доказів, вирішення питання щодо укладення мирової угоди.

Наприклад, у справі за позовом Ванченко Т.А. до Кутузова О.І., третя особа – Головне управління юстиції у м. Києві про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, про зміну черговості одержання права на спадкування, про визнання власності на спадкове майно та поділ спадщини суддя Дарницького районного суду м. Києва 5 листопада 2007 року постановив ухвалу про відкриття провадження у справі, попереднє судове засідання призначено на 22 листопада 2007 року. 22 листопада 2007 року подано зустрічну позовну заяву О.І. Кутузовим про виселення, без зазначення підстав, і судом оголошено перерву до 5 грудня 2007 року.

Від О.І. Кутузова надійшла заява про відкладення попереднього судового засідання 5 грудня 2007 року у зв'язку з хворобою. 5 грудня 2007 року суд оголосив перерву у зв'язку з клопотанням відповідача до 17 грудня 2007 року.

Відповідно до вимог частини восьмої ст. 130 ЦПК України у зв'язку із заявою сторони, визнавши причини неявки поважними, суд повинен був відкласти розгляд справи, а не оголошувати перерву.

Процесуальне оформлення проведення попереднього судового засідання. Відповідно до п. 4 частини четвертої ст. 122 ЦПК України в ухвалі про відкриття провадження у справі зазначається час і місце попереднього судового засідання.

Глава 3 розділу III ЦПК України «Провадження у справі до судового розгляду» регулює процесуальні дії суду на другій стадії цивільного процесу, водночас охоплює і положення щодо попереднього судового засідання.

Таким чином, стадія підготовки справи до судового розгляду не зводиться лише до проведення попереднього судового засідання, і ці поняття не є тотожними.

Згідно із п. 9 частини шостої ст. 130 ЦПК України суд, якщо спір не врегульовано у порядку, визначеному частиною третьою цієї статті, **визначає час і місце судового розгляду.**

Відповідно до частини десятої ст. 130 ЦПК України **про процесуальні дії, які необхідно вчинити до судового розгляду, суд постановляє ухвалу.**

Відповідно до ст. 156 ЦПК України після закінчення підготовки справи до судового розгляду **суддя** постановляє ухвалу, в якій зазначає, які підготовчі дії ним проведені, **і встановлює дату розгляду справи.**

Між положеннями п. 9 частини шостої ст. 130 ЦПК України та положеннями ст. 160 ЦПК України існує неузгодженість щодо термінології: **час судового розгляду та дата розгляду справи.** Видається, що у зазначених положеннях закону йдеться про дату судового засідання.

Проте проблемним для практики є питання щодо кількості ухвал, які має постановити суд у стадії підготовки справи до судового розгляду. Виникає питання щодо процесуального оформлення процесуальних дій, які необхідно вчинити до судового розгляду (частини десята ст. 130 ЦПК України) та щодо призначення справи до судового розгляду, чи є необхідним постановлення окремої процесуальної ухвали, чи можлива протокольна ухвала?

Із системного тлумачення положень статей 122, 130, 156 ЦПК України випливає, що суд повинен постановити три окремі ухвали: *про відкриття провадження у справі, про проведення попереднього судового засідання, про призначення справи до розгляду*, що в свою чергу є невинуватим з погляду вчинених судом процесуальних дій.

Виникає запитання: як співвідносяться ухвали попереднього судового засідання (частина десята ст. 130 ЦПК України) та ухвала про призначення справи до судового розгляду (ст. 156 ЦПК України), чи не дублюються вони?

Як випливає із частини десятої ст. 130 ЦПК України, суд під час попереднього судового засідання, після виконання вимог частини шостої ст. 130 ЦПК України, постановляє ухвалу, якщо необхідно вчинити процесуальні дії до судового розгляду. Такими процесуальними діями можуть бути, наприклад: витребування доказів (ст. 137 ЦПК України), судові доручення (ст. 132 ЦПК України), огляд доказів за їх місцезнаходженням (ст. 140 ЦПК України).

На нашу думку, підготовка справи до судового розгляду не завжди закінчується проведенням попереднього судового засідання. Після його проведення може виникати необхідність вчинення інших процесуальних дій, необхідних для підготовки справи до судового розгляду, що підтверджується і положеннями п. 8 частини шостої ст. 130 ЦПК України, і залежить від конкретної категорії справи.

Аналіз цивільних справ свідчить, що судді, як правило, постановляють дві ухвали: про відкриття провадження у справі та призначення справи до судового розгляду. Остання ухвала постановлюється складом суду в попередньому судовому засіданні в одних випадках у нарадчій кімнаті, в інших – на місці із занесенням до протоколу судового засідання, а з 1 січня 2008 року – до журналу судового засідання. За змістом ця ухвала відповідає ухвалі про призначення справи до судового розгляду (ст. 156 ЦПК України), яка має постановлюватися суддею, а не судом.

Наприклад, суддя Солом'янського районного суду м. Києва 19 липня 2007 року у справі за позовом Журби О.В. до Курочкіної О.Г. про визнання права власності постановив ухвалу про відкриття провадження у справі, якою одночасно призначив попереднє судове засідання на 24 липня 2007 року.

Цивільне право та цивільний процес

24 липня 2007 року суд постановив ухвалу про призначення вказаної справи до розгляду в судовому засіданні. В описовій частині ухвали про призначення справи до судового розгляду суд зазначив, які підготовчі дії було проведено в попередньому судовому засіданні.

Суддя Печерського районного суду м. Києва 12 вересня 2008 року постановила ухвалу про відкриття провадження у справі за позовом Каменець А.О. до Ніколенко Л.Є., Ніколенко Я.С., третя особа – Комунальне підприємство міське бюро технічної інвентаризації та реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна та призначила справу на 30 вересня 2008 року.

30 вересня 2008 року в попередньому судовому засіданні було постановлено ухвалу про призначення справи до судового розгляду, зазначено, що проведено такі підготовчі дії: проведено попереднє судове засідання, як третю особу залучено Я.С. Ніколенка, долучено письмові докази та заперечення відповідачів, визнано обов'язковою явку позивача в судове засідання для особистих пояснень. Судове засідання призначено на 15 жовтня 2008 року.

Із ухвали у зазначеній справі вбачається, що суд зазначив, що попереднє судове засідання є однією із підготовчих дій, що, на нашу думку, є не коректним. Попереднє судове засідання є процесуальною формою провадження у підготовці цивільної справи до судового розгляду, на якій відбувається процесуальне закріплення судом розпорядчих дій сторін.

В окремих випадках судді не постановляють ні ухвали попереднього судового засідання, ні ухвали про призначення справи до судового розгляду як окремого процесуального документа.

Наприклад, суддя Оболонського районного суду м. Києва 29 грудня 2007 року постановив ухвалу про відкриття провадження у справі за позовом Солодкої Н.А. до Петренка О.В., третя особа – Служба у справах неповнолітніх Оболонської районної у м. Києві державної адміністрації про позбавлення батьківських прав та призначив попереднє судове засідання на 22 січня 2008 року.

22 січня 2008 року попереднє судове засідання фіксувалося технічними засобами. Не виходячи до нарадчої кімнати, суд постановив ухвалу про призначення справи до судового розгляду на 6 лютого 2008 року.

Суддя Оболонського районного суду м. Києва 27 липня 2007 року постановила ухвалу про відкриття провадження у справі за позовом Дрюкової І.А. до Корнієнка О.П., третя особа – Служба у справах неповнолітніх Оболонської районної у м. Києві державної адміністрації про позбавлення батьківських прав, стягнення аліментів, зміни прізвища і по батькові та призначила попереднє судове засідання на 20 серпня 2007 року.

20 серпня 2007 року, провівши попереднє судове засідання з участю сторін та представника третьої особи, суд на місці постановив ухвалу про закінчення попереднього розгляду справи та призначення її до судового розгляду на 18 вересня 2007 року та зобов'язав представника Служби у справах неповнолітніх Оболонської районної у м. Києві державної адміністрації надіслати до 5 вересня 2007 року висновок про можливість позбавлення батьківських прав.

Ухвала про призначення справи до розгляду суддею не постановлювалася.

У справі за позовом Шиловой Т.П. до держави Україна в особі ДПІ у Деснянському районі м. Києва Державне казначейство України, Фролова Н.В., треті особи – Київське міське управління юстиції, приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу про визнання свідцтва про право на спадщину

недійсним, про визнання договору купівлі-продажу недійсним, про визнання права власності в порядку спадкування суддя Деснянського районного суду м. Києва 11 лютого 2008 року відкрила провадження у справі, ухвалила: відкрити провадження у справі, призначити справу до розгляду на 6 березня 2008 року.

6 березня 2008 року проведено попереднє судове засідання, його хід фіксувався у протоколі судового засідання, оскільки фіксація не відбулася з технічних причин, про що складено довідку. На місці суд ухвалив призначити справу до судового розгляду на 8 квітня 2008 року.

Відповідно до ст. 156 ЦПК України ухвала суддею не зупинялася.

Суддя Святошинського районного суду м. Києва 8 липня 2008 року постановила ухвалу про відкриття провадження у справі за позовом Федько О.В., Ковальової Г.М. до Леміш А.А., третя особа – Леміш В.В. про визнання конкретного порядку користування жилим приміщенням, призначила справу у попереднє судове засідання на 25 липня 2008 року.

25 липня 2008 року судом постановлено ухвалу, в якій, зокрема, зазначено: «Підготовку до судового розгляду вважати закінченою, судовий розгляд призначити на 11 серпня 2008 року».

У Голосіївському районному судді м. Києва переважна більшість суддів постановляє ухвалу (частина десята ст. 130 ЦПК України) із занесенням до протоколу судового засідання чи журналу судового засідання, без оформлення окремого процесуального документа, деякі судді постановляють ухвалу як окремий процесуальний документ.

Стаття 156 ЦПК України передбачає постановлення ухвали суддею, є випадки, коли судді постановляють ухвалу про призначення справи до розгляду складом суду, а не одноособово.

Наприклад, Голосіївський районний суд м. Києва 10 жовтня 2007 року постановив ухвалу попереднього судового засідання у справі за позовом Відкритого акціонерного товариства «Мостобуд» до Вертипорох В.Г. про виселення у зв'язку із припиненням дії договору.

10 жовтня 2007 року у цій справі суддя постановила одноособово ухвалу про призначення справи до розгляду.

Резолютивні частини цих ухвал є однаковими.

На нашу думку, при постановленні ухвал у стадії підготовки справи до судового розгляду необхідно враховувати висловлену в науковій юридичній літературі думку про те, що коли при проведенні попереднього судового засідання ніяких підготовчих дій не призначалося, зокрема у справах про розлучення, про стягнення зарплати тощо, то в ухвалі попереднього судового засідання зазначаються час і місце судового засідання і окремо ухвала за правилами ст. 156 ЦПК України не постановляється. Якщо ж при приведенні попереднього судового засідання призначаються та вчиняються підготовчі дії, як-то, призначення експертизи, витребування довідок тощо, то невідомо, коли ці докази до суду надійдуть. Тоді в цій ухвалі дата судового розгляду не призначається, а призначається суддею одноособово в окремій ухвалі за вимогами ст. 156 ЦПК України³.

Оскільки судова практика щодо постановлення ухвал у стадії підготовки справи до судового розгляду є неоднаковою, то актуальними та необхідними з цього питання є відповідні роз'яснення Верховного Суду України.

³ Проблеми теорії та практики цивільного судочинства. – С. 341.

Цивільне право та цивільний процес

Відповідно до частини другої ст. 156 ЦПК України справа має бути призначена до розгляду не пізніше п'ятнадцяти днів після закінчення дій підготовки до судового розгляду.

У суддів виникає запитання, чи впливає із положень частини другої ст. 156 ЦПК України, що після закінчення одного місяця з дня відкриття провадження у справі протягом п'ятнадцяти днів має бути призначено судове засідання?

Відповідно до ст. 156 ЦПК України справа має бути призначена не пізніше п'ятнадцяти днів після закінчення дій підготовки до судового розгляду.

ЦПК України не передбачено строку проведення підготовки справи до розгляду. Суд сам вирішує на свій розсуд, скільки триватиме підготовка справи до судового розгляду.

Процесуально закінчення стадії провадження у справі до судового розгляду оформлюється ухвалою про призначення справи до розгляду.

Відповідно до частини першої ст. 156 ЦПК України після закінчення підготовки справи до судового розгляду суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає, які підготовчі дії ним проведені, і встановлює дату розгляду справи.

Таким чином, строк призначення справи залежить від дати закінчення підготовки справи до судового розгляду, а не дати закінчення проведення попереднього судового засідання.

Аналіз положень глави 3 розділу III ЦПК України дає підстави дійти висновку, що після відкриття провадження у справі у стадії провадження до судового розгляду суд вчиняє такі процесуальні дії: невідкладно надсилає особам, які беруть участь у справі, копії ухвал про відкриття провадження у справі; відповідачу, крім ухвали про відкриття провадження у справі, – копію позовної заяви з копіями доданих документів, а третій особі – копію позовної заяви. Після цього інші процесуальні дії суд вчиняє у попередньому судовому засіданні.

Положення ст. 127 ЦПК України не узгоджуються із положеннями частини першої ст. 120 ЦПК України, відповідно до яких позивач повинен подати до позовної заяви її копії та копії всіх документів, що додаються до неї, відповідно до кількості відповідачів та третіх осіб.

Тому в суддів на практиці виникають питання щодо надіслання третім особам усіх доданих документів.

З урахуванням принципу змагальності та рівності учасників цивільного процесу щодо їх прав та обов'язків суд повинен направляти і третім особам документи, додані позивачем до позовної заяви.

Процесуальний порядок проведення попереднього судового засідання. Відповідно до частини другої ст. 130 ЦПК України попереднє судове засідання проводиться суддею за участю сторін та інших осіб, які беруть участь у справі.

Згідно із частиною першою ст. 130 ЦПК України попереднє судове засідання проводиться з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом для судового розгляду, з винятками, встановленими цією главою.

На практиці виникає запитання щодо порядку проведення попереднього судового засідання. Окремі судді проводять попереднє судове засідання складом суду з фіксацією процесу, інші одноособово без фіксації попереднього судового засідання.

У суддів виникають запитання: в якому складі суд ухвалює рішення в попередньому судовому засіданні у випадках, визначених частиною четвертою ст. 130 ЦПК України, чи застосовуються положення частин другої, третьої ст. 163, статей 166, 167 ЦПК України.

Так, суддя Шевченківського районного суду м. Києва 11 лютого 2008 року відкрив провадження у справі за позовом прокурора Шевченківського району м. Києва в інтересах малолітнього Білозуба Р.Ю., до Білозуб О.О., третя особа – Орган опіки та піклування Шевченківської районної у м. Києві державної адміністрації про позбавлення батьківських прав і призначив попереднє судове засідання на 21 лютого 2008 року.

У матеріалах справи наявна довідка про те, що справу знято зі складу у зв'язку з перебуванням судді у нарадчій кімнаті в іншій справі. Справу призначено на 5 березня 2008 року.

5 березня 2008 року суддею проведено попереднє судове засідання, що підтверджується ухвалою про призначення справи до розгляду, в якій зазначено про проведення таких підготовчих дій: уточнено позовні вимоги, визначено склад осіб, які братимуть участь у справі, визначено факти, які необхідно встановити, вистребувано необхідні документи.

Водночас журнал судового засідання відсутній. Із ухвали про призначення справи до розгляду не можливо зробити висновок, чи були присутні сторони в попередньому судовому засіданні, якими доказами кожна сторона обґрунтовуватиме свої доводи чи заперечення щодо невизнаних обставин, які факти необхідно встановити для вирішення спору і які з них визнаються кожною стороною тощо.

Відповідно до частини одинадцятої ст. 130 ЦПК України попереднє судове засідання проводиться з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом для судового розгляду, з винятками, встановленими цією главою.

На практиці існують непоодинокі випадки, коли попереднє судове засідання фіксується з порушенням вимог п. 2-4 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» ЦПК України.

Під час проведення узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми було виявлено, що в Подільському районному судді м. Києва наявна практика розгляду справ про усиновлення у 2008 році у попередньому судовому засіданні, по суті, з фіксуванням розгляду справи у протоколі судового засідання, а не фіксування технічними засобами з подальшим виготовленням журналу судового засідання з урахуванням клопотання учасників процесу про фіксування судового засідання без технічного запису.

Наприклад, Подільський районний суд м. Києва 15 квітня 2008 року ухвалив рішення в попередньому судовому засіданні у справі за заявою громадян Італії Джерачі Вінченцо та Гуарезі Марія, заінтересовані особи – Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини при Міністерстві України у справах сім'ї, молоді та спорту, Відділ опіки та піклування Подільського району м. Києва, Відділ РАЦС Подільського району м. Києва, дитячий будинок «Малютко», Дзюбенко Т.А., фіксуючи хід судового засідання у протоколі судового засідання.

Оскільки процесуальною формою стадії судового розгляду є судове засідання, то і попереднє судове засідання проводиться з дотриманням вимог проведення судового засідання: виклик сторін, фіксування технічними засобами.

Виникає зауваження щодо ведення журналу судового засідання (до 1 січня 2008 року протоколу) попереднього судового засідання. Переважно в ньому не зазначаються відомості, визначені ст. 198 ЦПК України. Це відомості про встановлення осіб, які з'явилися в попереднє судове засідання, роз'яснення їм прав,

Цивільне право та цивільний процес

зазначення про з'ясування судом питання: чи не відмовляється позивач від позову, чи визнає позов відповідач. Як свідчить судова практика, його ведення є формальним, як і проведення попереднього судового засідання, оскільки судді не виконують усіх вимог частини шостої ст. 130 ЦПК України.

Подання доказів у попередньому судовому засіданні. Із положень частини дев'ятої ст. 130 ЦПК України випливає, що суд з'ясовує обставини у справі на підставі доказів, про подання яких було заявлено до або після попереднього судового засідання. У подальшому прийняття інших доказів залежить від поважності причин, через які вони не були подані несвоєчасно.

Актуальним на практиці є питання щодо прийняття судом доказів у стадії судового розгляду, якщо такі не було з тих чи інших причин подано в попередньому судовому засіданні.

Відповідно до ст. 131 ЦПК України сторони зобов'язані подати свої докази чи повідомити про них суд до або під час попереднього судового засідання у справі. Докази подаються у строк, встановлений судом з урахуванням часу, необхідного для подання доказів.

Докази, подані з порушенням вимог, встановлених частиною першою цієї статті, не приймаються, якщо сторона не доведе, що докази подано несвоєчасно з поважних причин.

У ст. 131 ЦПК України законодавець встановив застереження для сторін, які ігнорують явку в попереднє судове засідання. Ці положення ст. 131 ЦПК України спрямовані на розгляд справи в розумні строки, на стимулювання активної поведінки сторін у процесі доказування та забезпечення їм у змагальному процесі однакових правил.

Згідно із п. 4 частини шостої ст. 130 ЦПК України суд у попередньому судовому засіданні встановлює строки подання сторонами доказів.

З огляду на положення статей 130, 131 ЦПК України суд не повинен на стадії судового розгляду приймати від сторін докази, які мають значення для розгляду справи.

Вважаємо, що в кожному конкретному випадку суд має вирішувати питання про прийняття доказів залежно від причин пропуску строку подання доказів, встановлених судом (частини друга ст. 130 ЦПК України).

Особа повинна довести суду поважність причини пропуску строку подання доказів та надати відповідні докази. Інакше суд повинен відмовити у прийнятті таких доказів.

Водночас суд не має права зобов'язувати сторону надавати докази у справі, оскільки надання доказів є правом сторони. Відповідно до частини четвертої ст. 10 ЦПК України суд зобов'язаний роз'яснити стороні її обов'язок довести обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень (частина перша ст. 60 ЦПК України)

Постановлення судового рішення (ухвали) в попередньому судовому засіданні. У попередньому судовому засіданні судове рішення може бути ухвалено лише у випадках, визначених частиною четвертою ст. 130 ЦПК України, які є вичерпними та не підлягають розширеному тлумаченню, а саме: відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем, укладення мирової угоди.

Необхідно підкреслити, що рішення може бути ухвалено в попередньому судовому засіданні у разі визнання позову відповідачем повністю, а не в частині, в порядку, встановленому ст. 174 ЦПК України.

*Наприклад, Голосіївський районний суд м. Києва розглянув у попередньому судовому засіданні справу за позовом Служби у справах дітей Голосіївської районної у м. Києві державної адміністрації до С., третя особа – прокуратура Голосіївського району м. Києва, Ф. та ухвалив рішення. У справі наявна розписка про вручення повістки відповідачу та його **заперечення проти позбавлення батьківських прав**. Таким чином, суд розглянув справу та ухвалив рішення про позбавлення відповідача батьківських прав на порушення вимог частини четвертої ст. 130 ЦПК України.*

Якщо визнання відповідачем позову суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, то відповідно до ст. 174 ЦПК України суд не може ухвалювати рішення у справі.

У цивільному процесуальному праві не допускається аналогія закону, проте у конкретному випадку, на нашу думку, суд у попередньому судовому засіданні має постановити ухвалу про відмову у прийнятті визнання відповідачем позову і продовжити попереднє судове засідання, вчиняючи процесуальні дії, визначені частиною шостою ст. 130 ЦПК України. Після проведення підготовки справи суд повинен призначити справу до судового розгляду, про що постановляє ухвалу. Такий висновок випливає з того, що частина четверта ст. 130 ЦПК України відсилає до ст. 174 ЦПК України.

Крім того, відповідно до частини п'ятої ст. 130 ЦПК України суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду, якщо між сторонами укладено договір про передачу спору на вирішення третейського суду.

Під час проведення попереднього судового засідання у суддів виникають запитання: чи має право суд у попередньому судовому засіданні зупинити провадження у справі, чи закрити провадження у справі, чи застосовується положення частини третьої ст. 169 ЦПК України?

Оскільки положення частини четвертої ст. 130 ЦПК України мають вичерпний характер і не підлягають розширеному тлумаченню, суд не може в попередньому судовому засіданні зупинити провадження у справі чи закривати провадження у справі.

Суд не може застосувати і положення частини третьої ст. 169 ЦПК України про залишення заяви без розгляду у разі повторної неявки в судове засідання позивача, повідомленого належним чином, без поважної причини або неповідомлення ним про причину повторної неявки, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, оскільки положення цієї статті передбачають неявку **в судове засідання**, а не в попереднє судове засідання.

Що ж стосується ухвалення в попередньому судовому засіданні судового рішення у справах окремого провадження, то, виходячи із буквального тлумачення положень частини четвертої ст. 130 ЦПК України, можна дійти висновку, що ЦПК України не передбачає ухвалення рішення у попередньому судовому засіданні в справах окремого провадження, у яких відсутній спір про право.

Як свідчить аналіз цивільних справ, проблемним на практиці є питання щодо проведення попереднього судового засідання у разі визнання позову відповідачем.

Судова практика свідчить, що суд, з'ясувавши про визнання позову відповідачем, фактично не проводить попереднього судового засідання, а переходить до розгляду справи по суті.

Із положень частини шостої ст. 130 ЦПК України випливає, що суд вчиняє процесуальні дії, визначені у вказаній частині статті у тому випадку, якщо спір не врегульовано у порядку, визначеному частиною третьою цієї статті.

Таким чином, у разі визнання позову відповідачем, суд відповідно до ст. 174 ЦПК України повинен роз'яснити відповідачу наслідки цієї процесуальної дії і за наявності законних для того підстав ухвалює рішення про задоволення позову.

У суддів виникає запитання: чи у такому випадку необхідно досліджувати докази, чи обов'язковими є судові дебати?

Системне тлумачення положень частини четвертої ст. 174 ЦПК України дає підстави дійти висновку, що при визнанні позову відповідачем, за умови, що воно не суперечить, не порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд не повинен досліджувати докази та з'ясувати обставини справи.

Що ж стосується необхідності проведення судових дебатов, то необхідно виходити з такого. Судові дебати є частиною стадії судового розгляду, яка є наступною після з'ясування обставин справи та дослідження доказів. У цій частині судового розгляду особи, які беруть участь у справі, висловлюють свою думку щодо оцінки доказів, характеру спірних правовідносин, викладають пропозицію суду стосовно вирішення спору та застосування норми закону.

З огляду на положення частини четвертої ст. 174 ЦПК України та зміст судових дебатов як однієї із частин стадії судового розгляду можна дійти висновку, що за умови визнання позову відповідачем, суд ухвалює рішення про задоволення позову без проведення розгляду справи по суті та судових дебатов. У рішенні суд може обмежитись вказівкою на визнання позову відповідачем.

У судовій практиці виникає низка проблемних питань стосовно підготовки справи до судового розгляду, які чітко не врегульовані в ЦПК України.

Практика застосування положень глави 3 розділу III «Проведення у справі до судового розгляду» ЦПК України потребує додаткового теоретичного обґрунтування та законодавчого вдосконалення, а також відповідного роз'яснення Пленуму Верховного Суду України.

Проблеми трудової правосуб'єктності КТС за чинним трудовим законодавством України

В. Л. Костюк,

*кандидат юридичних наук, доцент НаУКМА,
головний науковий консультант
Апарату Верховної Ради України*

Становлення України як демократичної, соціальної та правової держави зумовлює потребу у формуванні якісно нових підходів до реформування національної моделі права загалом та кожної галузі права зокрема. Законно, що цей процес має стосуватися трудового права як галузі права, норми якої покликані регулювати відносини, що впливають з реалізації учасниками трудових прав, соціально-трудова гарантій та виконання трудових обов'язків.